

„I když jsme si vědomi nesnázi, spjatých se zahájením dialogu mezi dnešními lidmi a lidmi jiných epoch, nemůžeme se vzdát pokusů jej navázat.“

A. J. Gurevič

Jan z Holešova (+ 1436): Pojednání o Štědrém večeru

Stánek Mojžíšův byl ozdoben čalouny rozmanitě vyšívanými, jak se čte v Exodu, kap. 26, v. 1.

Ctihodný a nábožný muži, pane Příbyslave, faráři v Lysé, žádal jste, nebo vlastně přikázal, abych vám něco napsal o lidových zvycích, jež se obecně zachovávají nebo zachovávaly o svátku Narození Pána našeho Ježíše Krista. (...) Pročež předeslav obsah, odpovídám k vašim žádostem, že jako stánek Mojžíšův byl ozdoben čalouny rozmanitě vyšívanými, tak svátek Narození Páně jest ozdoben rozmanitými zvyky lidskými. – Třebas však bylo v stánku jen deset čalounů, přece je ne deset, ale tisíc zvyků o tomto svátku a z nich zde píší jen o sedmi proslulejších.

Prvý zvyk, velmi počestný, je ten, že se věrní křesťané v předvečer Narození Pána našeho Ježíše Krista postí až do hvězdy, tj. až do večerní doby, kdy se již hvězda zjevuje zraku nebo by se mohla zjevit, kdyby byl jasný den. – Ale bohužel ve všech věcech, jež se konají Pánu Bohu k chvále, ďábel chce vždy mít svůj podíl. Neboť kde se věrní křesťané postí až do večerní hvězdy, a potom umírněně osvěží své tělo, maličko spí a vstávající na jitřní bdí a chválí Pána Boha, tam služebníci ďáblovi, kteří jsou v jeho moci, jedni se v tak slavnostní předvečer přežirají, druzí opijejí a jiní nejen do večerní hvězdy, ale i do jitřní hvězdy na chválu ďáblu bdí, hrajíce v onen nejsvětější večer v kostky a zkoušejíce, jaké budou míti v kostkách štěstí po celý budoucí rok. (...)

Druhý zvyk je ten, že se předvečer Narození Páně jmenuje Štědrý večer, a to proto, že je to předvečer onoho svátku, kdy se dostalo celému světu přenesmírné štědrosti. – Právem se tedy jeho předvečer nazývá tímto názvem „Štědrý večer,“. Pročež i věrní a zbožní křesťané jsou onoho večera štědrejší než jindy na počest a na paměť oné nebeské štědrosti, neboť žádný hospodář není tak chudý, aby v tento večer nevystrojil své rodině štědrý večer neboli štědou potěchu; nemůže-li více, aspoň udělá toho večera větší světlo ve své světnici. – Poctiví staří lidé v tento večer otvírali své domy až po střechu, aby každý potřebný svobodně vstoupil a dostal občerstvení. – Ba staří nejen lidem, ale i dobytku v tento večer projevovali štědrost, neboť i dobytčatům v ten večer nakládali více krmiva než jindy, jak snad někteří i nyní dělají. (...) – Staří poctivci rovněž v tento předvečer měli své měšce otevřené, kamkoli se obrátili, aby ruka byla pohotovější, sahajíc pro peníz chudobnému, a při obědě toho dne kladli na svůj stůl peníze, které chtěli toho večera dát chudým (...) Ale bohužel při tomto druhém zvyku právě ďábel v opak toho dostává svůj podíl od mnohých lidí. Neboť mnozí toho večera drží ruku v měšci ne proto, aby mohli obdarovat chudáky, ale aby míchali penězi a aby se jim proto po celý budoucí rok peníze množily; kladou peníze na stůl ne proto, aby je rozdělili chudým, ale aby měli štěstí na peníze; otvírají své kapsy toho večera nikoli chudobným, nýbrž aby všechno štěstí vešlo do jejich kapes. A tak tyto i mnohé jiné chvályhodné zvyky převracejí v nesprávný a bludný smysl a zlou vírou propadají mnohým, a to i nejhorším pověrám.

Třetí zvyk je ten, že v předvečer Narození Páně si lidé navzájem posílají štědrého večera proto, že tj. ten svátek, kdy Otec nebeský seslal všem lidem tohoto světa velký a užitečný štědrý večer. – Proto si tedy lidé na paměť a na počest onoho nebeského seslání posílají v tento večer štědrého večera, tj. příjemné a vybrané věci, a zvláště vonné, vložené mezi dvěma krásnými miskami. – S tím pak souvisí dále ten obyčej, že lidé, přijímajíce

poslaného jim štědrého večera, děkují těm, kdož jej poslali, odměňují donášející posly a těm, kdož poslali, rovněž posílají jiné štědrovečerní dárky skrze jiné své posly. - (...) V tom třetím zvyku má ďábel také svůj podíl: Někteří posílají toho dne štědrovečerní dárky ne na památku nebeského soslání, ale aby měli štěstí po celý následující rok. Doznávají totiž, že kdo toho večera neobdaruje jiných, zchudne dřív, než rok skončí. (...)

Čtvrtý zvyk je ten, že v předvečer Narození Páně věřící požívají velkého bílého chleba, tj. velkých vánoček nebo koláčů, protože je předvečer onoho svátku, kdy se pro nás narodil a nám byl dán v Betlémě, tj. v „Domě chleba,“, velký bílý chléb nebeský, totiž náš Pán Ježíš Kristus. Staří lidé pak z dobré víry a ze správného názoru kladli na stoly a ubrusy tyto velké bílé chleby hmotné a vedle nich nože a dovolovali o tomto svátku, aby všechna čeleď z nich krájela podle vůle sobě i chudým. – Ale bohužel ďábel v tomto čtvrtém zvyku pro sebe sleduje neméně hrubý blud smyslu téměř opačného; neboť, jak jsem slyšel, v některých končinách křesťané nechávají chleby na stolech a ubrusech o těchto svátcích s noži nikoli na počest a památku Kristova dětství, ale aby v noci přicházeli bůžkové a jedli. Tj. v pravdě hrubý příklad nevěry pohanů (...)

Pátý zvyk je ten, že křesťané v předvečer Narození Páně požívají více ovoce než jindy, poněvadž je předvečer onoho svátku, kdy se nám narodilo ovoce vybrané a užitečné, totiž náš Pán Ježíš Kristus. – Staří poctiví lidé v správné víře kladli o tomto svátku ovoce na stoly a ubrusy a noži je krájeli čeledi a chudým. – Rovněž s dobrým úmyslem ovíjeli staří ovocné stromy bílou slamou. Ale běda! Někteří lidé hned převracejí smysl těchto chvályhodných zvyklostí; neboť někteří krájí ovoce, aby na něm pozorovali budoucí dobré či zlé věci, a ovazují stromy slamou, aby jim v budoucím létě nesly hodně ovoce. (...)

Šestý zvyk je ten, že v předvečer Narození Páně kněží a žáci kalendují čili koledují, chodíce po domech svých věřících, což činí i v oktáv téhož svátku. (...)

Sedmý a poslední zvyk je ten, že v předvečer Narození Páně kladou a stelou slámu do jizeb a do kostelů, protože je předvečer onoho svátku, kdy Paní celého světa, královna nebeská a Matka Boží porodila na tento svět Pána našeho Ježíše Krista. – Ať si však dají pozor ti, kdož své rozpustlosti a necudnosti provádějí na oné slámě, jež se o tomto svátku stele do jizeb (...)

Vskutku nikdy v celém roce se neprovozuje tolik a takových kouzel jako o tomto svátku. A proč je tomu tak? Protože je to veliký svátek, proto chce také ďábel mít z něho veliký podíl. Proto vkládá lidem do mysli přesvědčení, že pro velikost tohoto svátku mají i jejich kouzla větší moc. Ale jak by mohlo být podobno pravdě, že by tento nebo jiný svátek, den tak posvátný a vznešený, mohl poskytovat moci kouzlům, věcem tak hanebným a zavrženíhodným? Jak by mohlo být pravda, že by to, co se děje ke cti Boží, dodávalo moci tomu, co jest proti účtě k Bohu? Tj. velký omyl jejich rozumu.

Toto, pane Příbyslave, příteli můj nejmilnější, sepsal jsem s pomocí Boží na vaši výzvu a posílám vám to jako štědrovečerní dárek, pokorně nabízející jeho nedostatky vám a všem ostatním k laskavé opravě a lepšímu poučení a za jeho dokončení vzdáváje upřímně nekonečné projevy díky Pánu Ježíši, matce jeho Panně Marii, svatému Benediktu a všem svatým. Jim budiž chvála, čest a sláva po všechny věky věkův, amen.

v Exodu, kap. 26, v. 1 – Příbytek pak uděláš z desíti čalounů, kteříž budou z bílého hedvábí soukaného, a z podstavce modrého a z šarlatu a z červce dvakrát barveného